

الگوی پیشنهادی حکمرانی اقتصادی جمهوری اسلامی ایران مبتنی بر اصل ۴۳ قانون اساسی به روش داده بنیاد

سید امیرحسین حسینی فیروزکلایی، مجید حبیبیان نقیبی^۲

چکیده

قانون اساسی جمهوری اسلامی توسط خبرگان و منتخبین مردم در جمهوری اسلامی ایران برگرفته از آرای مجتهدین و عالمان دینی و علمی و سیاسی بزرگ وقت کشور و بر اساس اصول اساسی و مبانی اسلامی نگارش و تدوین شده است که مهم ترین نقشه راه و سند بالادستی کشور در جهت پیشرفت و رسیدن به آرمان های اصیل جمهوری اسلامی می باشد و مردم توقع دارند تا حقوق مطروحه در آن محقق گردد. از این رو نیاز است تا الگوی حکمرانی قانون اساسی در عرصه های مختلف از جمله اقتصاد احصا گردد تا علاوه بر استیفای حقوق اقتصادی مردم، نقشه راه حرکت اقتصادی کشور تبیین گردد. در این پژوهش به صورت کیفی و از طریق مطالعه اسنادی، مدل مفهومی الگوی پیشنهادی حکمرانی اقتصادی جمهوری اسلامی ایران مبتنی بر اصل ۴۳ قانون اساسی و نگارش آن منطبق بر اصول اسلامی و ضد لیبرالیستی و ضد کمونیستی بودن این اصل، با استفاده از روش داده بنیاد استخراج گردیده است که پیامد آن را می توان «دستیابی به اقتصاد سالم، پاک و الگو»، «حکمرانی منطبق با اصول اسلامی»، «خودکفایی و استقلال اقتصادی» و «فقرزدایی» در اقتصاد کشور دانست.

کلیدواژه‌گان: اصل ۴۳ قانون اساسی، حکمرانی اقتصادی، اقتصاد اسلامی

DOR:

۱. نویسنده مسئول: دانشجوی اقتصادف دانشگاه علامه طباطبایی، تهران، ایران sahhfk78@gmail.com

۲. عضو هیئت علمی و استادباردانشگاه علامه طباطبایی، تهران، ایران majidhabibian@atu.ac.ir

مقدمه

قانون اساسی با اهمیت ترین متن مکتوب قانونی در یک جامعه سیاسی متشکل و مستقل است که نظام سیاسی، اجتماعی، قضائی، اقتصادی و فرهنگی یک ملت و دولت را تعیین کرده و ضامن قواعد و مقررات مربوط به قدرت، انتقال و اجرای آن است.

اصول اقتصادی قانون اساسی، در گروه هفتم شورای خبرگان قانون اساسی در سرفصل «اقتصاد و امور مالی» با حضور ۸ نفر بررسی و تدوین گردید. از این میان آقای «سید ابولحسن بنی صدر» به عنوان رئیس گروه و آقایان سید منیرالدین حسینی، محمدعلی موسوی جزایری، علی تهرانی، موسی موسوی اصفهانی، جواد فاتحی، حسن عضدی و هر ایر خالائیان اعضای این گروه بوده اند.

جلسات بررسی اصل ۴۳ قانون اساسی به مدت ۳ روز از تاریخ ۵ آبان ۱۳۵۸ تا ۷ آبان ۱۳۵۸ به طول انجامید. مشروح مذاکرات این ۳ روز، به میزان ۷۶ صفحه از صفحه ۱۴۴۷ تا ۱۵۱۳ را به خود اختصاص داده است.

این اصل در ۹ بند تصویب گردید. به صورت میانگین، در رأی گیری هر یک از بندهای اصل ۴۳ قانون اساسی، ۶۰ موافق از میان ۶۲ نفر حاضر در جلسه وجود داشته است. بند بحث برانگیز که مذاکرات آن ۲ روز به طول انجامیده است، بند ب اصل ۴۳ قانون اساسی بوده است که در مرحله اول رأی گیری با ۱۸ رأی ممتنع و ۴ مخالف، به تصویب نرسیده و با ادامه مذاکرات و انجام صلاحات نهایتاً با ۵۹ رأی موافق و ۳ رأی ممتنع، تصویب میگردد.

بدین ترتیب اصل ۴۳ قانون اساسی با میانگین ۹۷ درصدی موافقت اعضای مجلس خبرگان قانون اساسی تایید و تصویب میگردد در حالیکه میانگین موافقت با اصول قانون اساسی به طور کلی در ۸۸ درصد اعضا بوده است و این امر نشان از اجماع، اشتراک و اتفاق نظر قاطع و منسجم بر اصل ۴۳ قانون اساسی دارد.

طبق کتاب «اصول قانون اساسی در پرتو نظرات شورای نگهبان» که توسط پژوهشکده شورای نگهبان منتشر گردیده است، شورای نگهبان در طول ۴۴ سال پس از انقلاب اسلامی صرفاً ۱۴ بار به این اصل بنیادین قانون اساسی که تصریح دارد که اقتصاد جمهوری اسلامی بر پایه آن بنا گردیده است؛ ارجاع دارد و عملاً میتوان گفت این یک اصل فراموش شده و مسکوت شده در فرایند قانون گذاری کشور است.

به طور کلی نیز علیرغم تصریح روشن اصل ۴۳ قانون اساسی در مواد ۹ گانه، اما قوانین روشنی در بسیاری از ابعاد آن وجود ندارد. در ادامه استدلالهای پشتیبان بندهای ۹ گانه اصل ۴۳ قانون اساسی که توسط اعضای مجلس خبرگان رهبری در مشروح مذاکرات قانون اساسی مطرح گردید را بررسی میکنیم.

ادبیات پژوهش

دولت از مهم‌ترین نهادهای بشری است که حضور فعال آن در طول تاریخ زندگی اجتماعی انسان روشن است. هزاران سال است که انسان برای تحقق نظم اجتماعی و سهولت زندگی خود و بهره‌مندی از امنیت داخلی و دفاع در برابر دشمن، نهاد دولت را سامان داده است. دولت‌ها در این مدت، گاه مردمی و گاه ضد مردمی بوده؛ گاه رفتاری عادلانه و گاه رفتار ظالمانه از خود نشان داده‌اند. گرچه جنبش‌های اجتماعی برای تغییر دولت شکل می‌گرفت، هیچ مردمی، نبود دولت را در باور خود راه نمی‌داد؛ زیرا می‌دانست نبود نهاد قدرتمند در جامعه به هرج و مرج اجتماعی می‌انجامد. وظایف دولت‌ها در گذر زمان، بر حسب دیدگاه‌ها متفاوت بوده است. در قرون اخیر، دیدگاه‌های متعددی درباره نقش‌های دولت در عرصه اجتماع مطرح شده است. شکل‌گیری دولت‌های مدرن در اروپا و دگرگونی‌های شگرف بعدی آن در مورد وظایف دولت به ویژه وظایف اقتصادی، مباحث بسیاری را در ادبیات مباحث سیاسی و اقتصادی رقم زده است. طیف گسترده دولت حداقلی و ژاندارمی تا دولت کمونیستی، و تحقق آثار مثبت و منفی هر یک در جوامع، باعث شده تصمیم‌گیری درباره انتخاب دولت مشکل‌تر شود. (رضایی، ۱۳۸۳)

از سوی دیگر، در اقتصاد اسلامی، دولت نهاد مهم و اساسی است و شناخت حیطه دخالت آن به تبیین دقیق وظایف دولت اسلامی بر اساس متون دینی و مقایسه آن با وظایف انواع دولت‌های مطرح در ادبیات اقتصادی نیازمند است. با تعیین موقعیت جایگاه دولت اسلامی و رابطه آن با دولت‌های امروزی می‌توان عملکرد دولت‌های اسلامی و نتایج حاصله از حضور آن را حدس زد. (رضایی، ۱۳۸۳)

دولت اسلامی دارای مسئولیت‌ها و اختیارات وسیعی است. اختیاراتی که دولت اسلامی برای اداره حکومت دارد هیچ دولت سوسیالیستی و کاپیتالیستی و سوسیال دموکراسی ندارد. بنابراین چون اختیارات وسیعی دارد به موازات آن مسئولیتش نسبت به سایر نظام‌های اقتصادی سنگین‌تر است و نقش مؤثرتری در توسعه اقتصادی دارد. دولت اسلامی نمی‌تواند تمام امور را به بازار محول کند. دولت اسلامی در مورد تمام مسایل اجتماعی و اقتصادی جامعه مسئول است و باید پاسخگو باشد.

تفاوت توسعه در اقتصاد اسلامی با توسعه در اقتصاد متعارف در این است که روابط تولیدی و توزیع امکانات جامعه بر اساس عدالت شکل میگیرد. (لشکری و ایمان دوست، ۱۳۹۰)

قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران به عنوان «مبین نهادها و مناسبات فرهنگی، اجتماعی، سیاسی و اقتصادی جامعه ایران بر اساس اصول و ضوابط اسلامی»، راهگشای روشنی برای ارائه الگوی توسعه ای است که هم اسلامی است و هم ایرانی. در این قانون برای تمامی قلمروها اعم از سیاسی، اقتصادی و فرهنگی الگویی برای زندگی جمعی وجود دارد. این الگوها در تعامل با یکدیگر، نظام قانون اساسی برای رسیدن به جامعه آرمانی مورد نظر را شکل می دهند. هدف نهایی این نظام زمینه سازی رشد و تعالی و پیشرفت انسان و ساخته شدن «انسان کامل» است. وظایف اقتصادی تعیین شده برای دولت در قانون اساسی به گونه ای است که می توان الگوی اقتصادی قانون اساسی را «الگوی تأمین نیازهای اساسی» نامید. در این الگو دولت وظیفه دارد همه امکانات کشور را در جهت رفع نیازهای اساسی (شامل مسکن، غذا، پوشاک، بهداشت و درمان، آموزش، امکانات تشکیل خانواده، تربیت بدنی، امکان اشتغال به کار و شرایط مساوی برای احراز مشاغل و برخورداری از تأمین اجتماعی) همه افراد جامعه به کار گیرد. این الگو انعطاف پذیر، مرحله ای، هدفدار و قابل اندازه گیری بوده و با الگوی سیاسی و فرهنگی قانون اساسی کاملاً مرتبط است. همچنین با عملیاتی شدن این الگو که همان تأمین نیازهای اولیه هر انسان است شرط لازم پیشرفت فراهم می شود. (پيله فروش، ۱۳۹۴)

از این رو بند اول اصل ۴۳ قانون اساسی نیز منطبق بر رویکرد تأمین نیازهای اساسی در ادبیات توسعه اقتصادی است اما در اهداف و چگونگی با ادبیات متعارف، متفاوت است و از معارف اسلامی استخراج شده است. به همین خاطر رویکردهای مختلف در تأمین نیازهای اساسی مردم در اقتصاد را بررسی می نمایم.

الف) رویکردهای توسعه بر محور نیازهای اساسی مردم

مشابه نگرانی هایی که در مورد نابرابری فزاینده اقتصادی در جهان سوم وجود داشت و سبب علاقه مندی اقتصاددانان غربی به تجربه چین شد در اواخر دهه ۱۹۷۰ و اوایل دهه ۱۹۸۰، موجب شکل گیری رویکردهایی در زمینه تعیین اهداف و سیاست گذاری توسعه شد که بر محور نیازهای انسانی متمرکز بود. این رویکردها برخاسته از این نگرانی بود که چهپسا سیاستهای توزیع مجدد همراه با رشد، نتواند افزایش رفاه فقیرترین اقشار یک مجموعه ۸۰۰ میلیونی را که در فقر مطلق و عمدتاً در کشورهای در

حال توسعه به سر میبرند ضمانت نماید. همچنین این نگرانی وجود داشت که سیاست های توزیع مجدد باید عمدتاً به درمانده ترین اقشار فقیر معطوف باشد؛ یعنی آن عدهای که به سادگی میتوان در آمدشان را به بالاتر از خط فقر برساند (Singer, ۱۹۷۹). در اواسط دهه ۱۹۷۰ شواهد فزایندهای در مورد میزان فقر توده مردم در بیشتر کشورهای جهان سوم در دسترس قرار گرفت. تأثیر چنین شواهدی در غرب احتمالاً به دلیل انتشار گزارشاتی در مورد مرگ و میر گسترده حیوانات و انسانها در دوره قحطی ساحل (۱۹۷۳ - ۱۹۷۴)، رفته رفته تشدید شد. در سال ۱۹۷۶، سازمان بین المللی کار تلاش نمود تا توجه محافل بین المللی و ملی را به مسئله کاهش فقر جلب نماید. مدیرکل این سازمان در گزارشی به کنفرانس جهانی اشتغال در سال ۱۹۷۶، پیشنهاد کرد که تمام کشورها برای تأمین نیازهای اساسی همه افراد جامعه تا سال ۲۰۰۰ اولویت قائل شوند. این نیازها بهگونهای تعریف شده بودند که شامل مواردی از جمله «تأمین حداقل مصرف ضروری برای داشتن جمعیتی با سلامت جسمانی، حفظ بعضی استانداردهای حداقلی برای دسترسی به خدمات عمومی و امکانات رفاهی، دسترسی فقیران به فرصتهای شغلی که آنان را قادر به کسب حداقل دستمزد تعیین شده نماید و حق مشارکت در تصمیماتی که زندگی و معاش افراد را تحت تأثیر قرار میدهد؛ پیشنهاد لزوم تلاش تمامی دولت ها برای تأمین همگانی این نیازها تا سال ۲۰۰۰ به اتفاق آرا به تصویب تمامی نمایندگان دولتهای عضو سازمان بین المللی کار رسید. کنفرانس مورد بحث همچنین خطوط کلی برنامه «عمل» را به تصویب رساند که دولتهای ملی و سازمان بین المللی کار را به کوشش برای دستیابی به اهداف فوق دعوت می نماید.

پیشنهادات ابتدایی برای تأمین نیازهای اساسی با انتقادات فراوانی رو به رو شد. این انتقادات حول محور امکان تحقق اهداف پیامدهای آن برای رشد و تحولات ساختاری انگیزه دولتهای ملی از تصویب پیشنهادها و ماهیت تحلیل اقتصادی استفاده برای حمایت از این پیشنهادها و..... میچرخید. انتقادهای اولیه راهگشای انجام مطالعاتی شد که قسمتی از آن توسط تنظیم کنندگان برنامه اشتغال جهانی صورت پذیرفت. هدف از آن مطالعاتی بررسی مشروح پیامدهای پذیرش این اولویت ها برای منابع کشورهای توسعه نیافته آنان یا بانک جهانی نیز در ارتباط بودند کوشیدند ادعای خود مبنی بر ضرورت ارائه خدمات بود.

دیگران در مورد پیامدهای عملی اجرای استراتژی اولویت نیازهای اساسی دیدگاه گسترده تر و رادیکال تری اتخاذ کردند و مدعی شدند که استراتژی مزبور متضمن چیزی بیش از بهبود ارائه خدمات عمومی است. این تحلیلگران با تأکید بر افزایش مستقیم درآمد کارگران فقیر به بررسی ماهیت و دلایل ارائه شده به نفع استراتژی فراگیر «اولویت نیازهای اساسی» پرداختند. آنان برای توجیه کار خود، استدلال

میکردند که نه تنها نیازی به انتخاب میان برابری و رشد وجود ندارد بلکه رویکرد «اولویت نیازهای اساسی» در اقتصاد، توسعه مبنای رشد سریعتر و پایدارتری می‌گردد با توجه به مباحث بالا می‌توان چنین استدلال کرد که پارادایمی به نام پارادایم «نیازهای اساسی» ظهور کرده است به تبعیت از لقبر (۱۹۷۴)، عنصر اصلی هسته نظری این پارادایم این عقیده است که گسترش یک بازار انبوه و همگن، احتمالاً سریعتر از سیاست انبساط تقاضا در گروه درآمدی بالاتر موجب رشد بلندمدت و تحولات ساختاری می‌گردد. زیرا انبساط تقاضای گروه درآمدی بالاتر در مقایسه با گسترش یک بازار انبوه و همگن واردات مستقیم و غیر مستقیم بیشتری را میطلبد این پارادایم نقاط اشتراک زیادی با پیشنهاد اولیه لقبر دارد و شاید مورد توجه تحلیل‌گران بعدی نیز قرار ننگرفته باشد. به علاوه این دیدگاه آشکارا تحت تأثیر تفسیر اقتصاددانان غربی از «پارادایم مائوئیستی» و استراتژی توسعه چین بوده است با وجود این هواداران و پارادایم اولویت نیازهای اساسی معتقدند که در کشورهای توسعه نیافته دارای اقتصاد بازار نیز میتوان به رشد همراه با از بین بردن مطلق فقر دست یافت. آنان در این مورد به تایوان و کره جنوبی به منزله نمونه اشاره می‌کنند. (هانت، ۱۹۸۹)

ب) تأکید بر حذف فقر مطلق در پارادایم نیازهای اساسی

پارادایم نیازهای اساسی، تأکید زیادی بر رفع فقر مطلق یا تأمین نیازهای اساسی و رشد اقتصادی دارد. از سال ۱۹۷۶ مؤلفه‌های این استراتژی، روابط متقابل آنها و گزینه‌های مشخص سیاست‌گذاری برای اجرای آنها به صورت تفصیلی مورد بحث قرار گرفته‌اند، هرچند پیوسته بر مراحل آغازین اجرا و تغییر این استراتژی تأکید گردیده است. در این دیدگاه همچنین بر تأمین سطح حداقل مصرف شخصی و دسترسی به خدمات اجتماعی تأکید می‌گردد که عمدتاً برای ادامه زندگی شایسته انسانها ضروری تلقی میشود. (برای مثال: ILO) ۱۹۷۸)) در این دیدگاه همچنین بر پیامدهای تأمین نیازهای اساسی برای ساختار و میزان رشد اقتصادی تأکید می‌گردد. قابل ذکر است که در مورد الگوهای بعدی رشد تحولات ساختاری و افزایش استانداردهای نیازهای اساسی درزیک کشور بررسی دقیق صورت نگرفته است گرچه به تجربیات کشورهای ژاپن، تایوان و کره جنوبی و ذبرخی کشورهای سوسیالیستی به ویژه کوبا و چین توجه شده‌است. با وجود این تحقق عملی مرحله اولیه مستلزم وجود اراده سیاسی برای انجام تغییرات واجب است و البته در عمل چنین موردی تضمین نشده است. در این مرحله باید اعتماد به قابلیت اجرای سیاسی این استراتژی تداوم یابد مثال‌های نوینی از موفقیت در اجرای آن باید مشاهده شود. (هانت، ۱۹۸۹)

ج) تأمین نیازهای انسان بر مبنای قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران

در مقدمه مشروح مذاکرات اقتصادی قانون اساسی توسط حضرت آیت الله مکارم شیرازی و مرحوم هاشمی نژاد، مطرح میگردد که معتقد بودند باید تعریف واژه انسان در مقدمه اصل ۴۳ مشخص گردد که معنای انسان و جامعه هدف این قانون می بایست روشن شده که منظور دقیقاً چه مخاطبی را هدف قرار میدهد. آیت الله مکارم شیرازی منظور خود را با جمله «بایستی به شکل قانون ایران در آید و شکل قانون ایران را پیدا کند. جامعه کدام جامعه؟، انسان هر انسان؟ همه انسانها؟ همه انسانها، اگر برنامه این است که این ها را برای همه انسان ها تدوین و تصویب کنیم فعلاً که میسر نیست آنکه مسلماً ایده آل است ولی فعلاً این ها را میخواهیم برای جامعه ایرانی پیاده کنیم.» بیان می دارد. در ادامه عموم نمایندگان به ایشان پاسخ «همه انسانها» را ابراز میدارند.

علیرغم حالت ایده آل مدنظر نمایندگان مجلس خبرگان قانون اساسی که این قانون اساسی جهان شمول و عام باشد، اما با توضیحات و مذاکرات صورتگرفته، از واژه «اقتصاد جمهوری اسلامی ایران بر اساس ضوابط» به عنوان در نظر گرفتن مخاطب خاص و جامعه ایران اسلامی در مقدمه این اصل استفاده گردید.

پس از آن جناب گل زاده غفوری، با تأکید بر وجه تمایز قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران با نظام های کاپیتالیستی که «اقتصاد خودشان را به بهای محروم کردن دیگران تأمین کردهاند و مستقل هستند مثل کشورهای بزرگ سرمایه داری و یک دسته برنامه خودشان قرار داده اند ولی آزادی انسان را با توجه به تمام ابعاد انسانی توجهی نکرده اند» و سوسیالیستی، میبایست برای استفاده از مبنای اسلامی، جمله «تأمین آزادی انسانها»^۱ را استفاده نمود.

شهید آیت الله بهشتی در این زمینه با تحلیل بیانات آقای گل زاده غفوری، تفسیر دقیقی با مضمون اینکه «شاید اقتصاد در یک جامعه مستقل وابسته یک کشور بیگانه نباشد و در آن فقر و محرومیت نبوده و نیازهای مادی انسان را در مسیر رشد تأمین کند ولی همراه باشد با محدودیت آزادی های او که به او امکان شکوفایی خاصی نمیدهد. صحیح است که می توان این را به صورت عام در این مفاهیم داخل نمود، ولی برای تأکید بر اینکه نظام اقتصادی اسلامی ما نظامی است که در آن در همزمان که فقر و محرومیت نیست و فاصله های درآمد نیست، در عین حال هر شخصی آزادانه میتواند قدرت خلاقیت و ابتکار خودش را حفظ کند» ارائه نموده و پس از پیشنهادات تکمیلی آقایان یزدی، مکارم شیرازی و

۱ مشروح مذاکرات قانون اساسی، جلد سوم، صفحه ۱۴۴۹

۲ مشروح مذاکرات قانون اساسی، جلد سوم، صفحه ۱۴۵۰

موسوی اردبیلی برای تکمیل این پیشنهاد و استفاده دقیق از واژگان و استقبال عمومی نمایندگان از آن، از جمله ی «برآوردن نیازهای انسان در جریان رشد، با حفظ آزادی او» استفاده گردید.

در نهایت، با مذاکرات اعضا پیرامون جایگذاری دقیق واژگان تفاهم شده و تغییرات در جمله بندی های پیشنهادی، مقدمه اصل ۴۳ به صورت «برای تأمین استقلال اقتصادی جامعه و ریشه کن کردن فقر و محرومیت و برآوردن نیازهای انسان در جریان رشد، با حفظ آزادی او، اقتصاد جمهوری اسلامی ایران بر اساس ضوابط زیر استوار میشود» نگارش و با اکثریت آرا به تصویب رسید.

بنابراین منظور از تأمین نیازهای اساسی در قانون اساسی با تأمین نیازهای اساسی در نظریات دولت رفاه، با یکدیگر متفاوت بوده و اهداف مجزایی را دنبال می نماید. بنابر الگوی قانون اساسی، اقتصاد جمهوری اسلامی ایران بر پایه «برآوردن نیازهای انسان در جریان رشد، با حفظ آزادی او» بنا می شود و صرفاً اتکا بر امور مادی صرف و با هر روش و هر مسیری ندارد و تلاش این نظام در راستای تأمین نیازهای اساسی باید منجر به رشد انسان ها در عین حفظ آزادی ایشان باشد.

پیشینه تحقیق

حسینی، ۱۳۸۶، در مقاله «تعامل دولت و بازار و رویکرد تنظیم در اقتصاد ایران؛ تأملی در سیاستهای کلی اصل ۴۴ قانون اساسی» معتقد است در دهه ۱۹۷۰ میلادی راهبرد نیازهای اساسی به نحوی گسترده در کشورهای جهان مورد توجه قرار گرفت که این راهبرد اعم از اصلاحات اراضی (به صورت عمومی بازتوزیع داراییها)، سرمایه گذاری های عمومی و بقیه ابزارهای سیاستی بود. این نگاه از سوی سازمان بین المللی کار پیشنهاد گردید و طبق تعریف این نهاد، نیازهای اساسی در دو گروه حداقل نیازهای مصرفی خانوار (غذای کافی، مسکن و پوشاک) و دسترسی به خدمات اصلی زندگی (بهداشت، آموزش و آب سالم) قرار می گرفت. همچنین راهبرد قبلی به طور کامل با مدیریت و اجرای دولتی انجام می شد.

دادگر، ۱۳۹۳، در مقاله «ظرفیت نظریه اقتصاد سیاسی قانون اساسی جهت انضباط بخشی مدیریت بخش اعمومی» معتقد است که نظریه اقتصاد سیاسی قانون اساسی با وجود آن که میتواند دستگاہ جدیدی برای تحلیل اقتصادی مطرح شود، اما با توجه به پیوند آن با ابعادی از قوانین و نهادهای اساسی، نوعی ابزار تحلیل اجتماعی نیز به حساب می آید و این امر نسبت به رویکردهای ارتدکسی اقتصاد قدیمی رو به جلوست. در آن رویکردها، اصولاً نهادها و قواعد اساسی داده شده و ثابت فرض میشوند. در واقع، گویی آنها خنثی هستند. در عین حال، تکیه رویکرد سنتی بر فردگرایی روششناختی میتواند نوعی محدودیت باشد. چون طبق آن و بر مبنای خاص آن از انسان اقتصادی، تنها فرد است که انتخاب کرده و عمل

مینماید. اما، رویکردهای میانه با تصور انسانهای متنوع، عقلانیت محدود، و موارد مشابه میتوانند به تعدیل رویکرد سنتی منجر شوند. هدف رویکرد میانه مدنظر این مقاله، با فرض ثبات شرایط، کسب رضایت اکثریت است.

پيله فروش، ۱۳۹۴، در مقاله «الگوی توسعه اقتصادی قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران»، الگوی اقتصادی قانون اساسی را دریافته و آن را به الگوی تأمین نیازهای اساسی نامگذاری نمود. او بیان میدارد که در این الگو تکالیف زیادی بر عهده دولت جمهوری اسلامی ایران به منظور «رفع نیازهای ضروری جهت استمرار حرکت تکاملی انسان» گذاشته شده است که باید همه امکانات کشور را در جهت رفع نیازهای اساسی (شامل مسکن، بهداشت، درمان، آموزش، غذا، پوشاک، امکانات تشکیل خانواده، تربیت بدنی، لوازم اشتغال به کار و حق دسترسی برابر به تأمین اجتماعی) برای همه مردم استفاده کند.

روش پژوهش

یکی از روش‌هایی که توانایی دارد مثل رابطی بین دو پارادایم گذشته و آینده، نقش اصلی را ایفا نماید روش نظریه داده بنیاد است. این ویژگی باعث شده است که روش نظریه داده بنیاد با تحقیقات اسلامی تناسب بیشتری داشته باشد. زیرا استفاده از پیشفرض‌های محقق بر متون اسلامی و تفسیر به رأی آنها برای تطبیق با نظریه‌های برآمده از رویکردهای تجربی و مادی شدیداً از طرف متفکران مسلمان مورد نکوهش واقع شده است. (مهرابی و همکاران، ۱۳۹۰)

از طرفی دیگر فرایند انجام روش داده بنیاد از شیوه گردآوری داده‌ها تا مراحل دسته‌بندی آنها و تجزیه و تحلیل پایانی و ارائه نظریه، مشابه با سیره پژوهشگران اسلامی است. رعایت روایی و انسجام و استفاده مداوم از کارشناسان مباحث اسلامی در تشخیص، موجب استفاده مستمر از کارشناسان در مسائل و کاهش احتمال خطا در فهم صحیح مفاهیم دینی گردیده و امکان سنجش نتایج تحقیق، بر اعتبار و صحت این روش شناسی استفاده از روش‌های اطمینان افزوده است. استفاده از متون دینی، در حکم منبع معرفتی و بستر گردآوری داده‌ها به درخواست عالمان برای بومی‌سازی نظریه‌ها جامعه عمل پوشانده و چون برگرفته از کلام الهی و بیان معصوم است، تطبیق آن با ویژگیهای روحی و جسمی و نیازهای بشر، حتمی و یقین‌آورند. مدل حاصله از این تحقیق، مدلی بومی است که به صورت کامل، منطبق با آموزه‌های اسلام بوده و در جوامع انسانی قابلیت اجرا دارد. (مهرابی و همکاران، ۱۳۹۰)

پیاده سازی عملیاتی این نتایج در سازمانها و شناسایی عیوب و نقص ها، و سپس اصلاح و تکمیل آن توسط سایر پژوهشگران میتواند کاربردی شدن این مطالعات را تسهیل و تضمین نماید. (مهرابی و همکاران، ۱۳۹۰)

کاربرد گراندد تئوری (داده بنیاد)

ویژگی مثبت یک نظریه، جهان شمول و عمومی بودن آن است؛ بهنجوی که بتوان با آن بسیاری از امور مرتبط را تبیین کرد. البته این ویژگی در شرایط ناتوانی نظریه در تبیین موضوعات در موقعیت خاص و متفاوت یک چالش است. با این تعبیر که تورهای ماهیگیری بزرگ هستند و برخی ماهیهای کوچک از آن خارج می شوند. در این شرایط میتوان از روش گراندد تئوری استفاده کرد. این گونه نظریهها برای موقعیت خاص با تأکید بر «اینجا و اکنون» هستند و واضح است که محدودیت آن کلان نگری و جهان شمولی است. به واقع نظریات موجود اغلب جهان شمول و قوی هستند و به ما امکان تبیین در سطح کلان و با رویکرد صوری را میدهند. اما نظریه حاصل از گراندد تئوری قلمرو محدود و رویکردی واقعی تر دارد (فراستخواه، ۱۳۹۵).

جدول 1- مراحل انجام تحقیق داده بنیاد

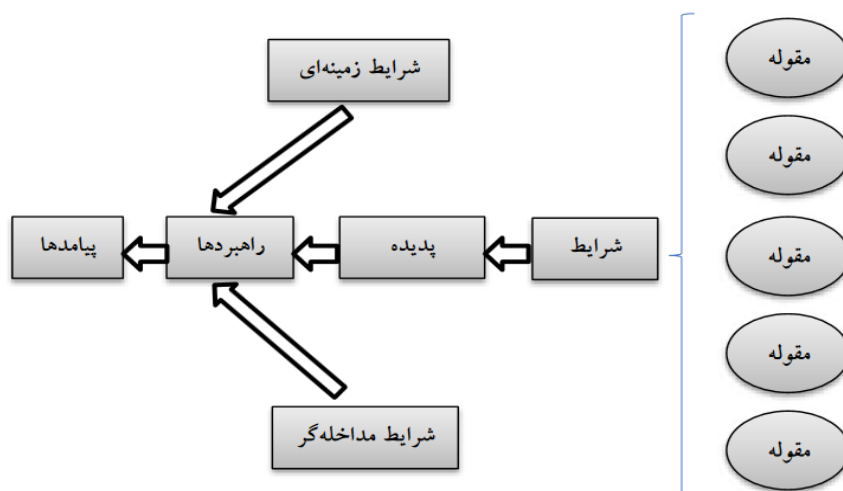
ردیف	مراحل	توضیح
۱	طراحی پژوهش	بیان مسئله، اهداف و سؤالات پژوهش و مشخص کردن رویکرد پژوهشی در اجرای گراندد تئوری
۲	نمونه گیری	نمونه گیری با تأکید بر نمونه گیری های غیر تصادفی هدفمند و نظری
۳	جمع آوری داده ها	جمع آوری داده های کیفی با تأکید بر روش مصاحبه
۴	تحلیل یافته ها	با توجه به رویکرد انتخاب شده در روش گراندد تئوری و با تأکید بر روش های کدگذاری داده های کیفی
۵	بحث و نتیجه گیری	جمع بندی از تحلیل یافته ها و ارائه پیشنهاد

این روش اغلب از الگوی «اگر، پس آنگاه» بهره می برد. بدین معنا که اگر کنشهای متناسبی با شرایط و ظرفیت ها وجود داشته باشد پس زمینه های علی شرایطی فراهم میشود و آنگاه بیننده پیامدها و نتایجی خواهیم بود. (اسدی، رضوی و فراستخواه، ۱۳۹۰) در این روش همه محتوا یا داده های مربوط به موضوع مورد مطالعه، منبعی برای دریافت اطلاعات به حساب می آیند. (عرب نرمی و همکاران، ۱۳۹۵) معمولاً پژوهشگران زمانی به این روش پژوهش روی می آورند که موضوع مورد تحقیق آنها در مطالعات قبلی

مورد غفلت قرار گرفته یا به صورت سطحی به آن توجه شده باشد. یعنی این روش در زمانی استفاده میشود که هدف مطالعه تدوین، تعدیل یا اصلاح یک نظریه باشد (بازرگان، ۱۳۸۷).

گراندد تئوری با رویکرد اشتراوس و کوربین (نظام مند)

رویکرد نظام مند «اشتراوس و کوربین» بر فرایند نظام مند تحلیل داده‌ها و کدگذاری مرحله مند «باز، محوری و انتخابی» سفارش می‌کند؛ به نحوی که در نهایت نتیجه در چارچوب یک مدل پارادایم از قبل تعیین شده مرتب و ارائه گردد. محبوبیت این روش به دلیل دستورالعمل‌های شفاف و واضح آن است. کدگذاری باز فرایندی تحلیلی است که به وسیله آن مفاهیم شناسایی و شاخصه‌ها و ابعاد آنها در داده‌ها کشف می‌شوند. کدگذاری محوری فرآیند مرتبط کردن مقوله‌های فرعی است. در کدگذاری انتخابی نیز یکپارچه کردن و پالایش نظریه صورت می‌گیرد. هدف از جمع آوری داده‌های کیفی در این مطالعه پیدا نمودن سازه‌ها و مقوله‌ها در مورد موضوع مورد بررسی در قالب یک مدل پارادایم است.

شکل ۱ - گراندد تئوری با رویکرد اشتراوس و کوربین (نظام مند)

قرار گرفتن مقوله هادر قالب یک مدل، به پژوهشگر کمک می‌کند تا درباره داده‌ها به طور نظام مند فکر و آنها را به شیوه‌ای مناسب به هم مرتبط کند (اشتراوس و کوربین، ۱۳۹۰)

Strauss ۱
Corbin ۲

جدول ۲- مراحل انجام تحقیق گراندد تئوری با رویکرد اشتراوس و کوربین (نظاممند)

ردیف	انواع	توضیح
۱	پدیده اصلی	با پدیده محوری و مرکزی اکتشاف شده با تأکید بر رخداد اصلی ایجادکننده مفاهیم و مقوله‌ها در موقعیت و زمینه موردبررسی (همان محور دلالت‌کننده داده‌ها بر آن)
۲	شرایط علی	همان موجبات علی با عوامل و شرایط پیدایش پدیده اصلی با محوری
۳	شرایط زمینه‌ای (بستر حاکم)	زمینه با بستر حاکمی که شرایط علی در آن بر پدیده اصلی اثر می‌گذارند.
۴	شرایط میانجی (مداخله‌گر)	عوامل عمومی و محیطی تعدیل‌کننده اثر شرایط علی و زمینه‌ای بر روی پدیده اصلی
۵	راهبردها	کنش‌ها و واکنش‌ها برای کنترل، اداره و برخورد با پدیده موردنظر با هدف و دلبلی مشخص
۶	پیامدها	آثار و نتایج حاصل از شرایط علی و اتخاذ راهبردها

در این پژوهش با استفاده از روش گراندد تئوری با رویکرد اشتراوس و کوربین، متن مشروح مذاکرات اصل ۴۳ قانون اساسی به صورت کامل مورد بررسی قرار گرفت و تمام جملات و استدلالهایی که افراد حاضر در مجلس خبرگان قانون اساسی مورد بیان قرار داده و جمع‌بندی آن بیانات در اصل ۴۳ قانون اساسی ثبت گردیده‌است، به‌عنوان داده‌های پژوهش مورد استفاده واقع گردید.

در این فرایند، ابتدا با کدگذاری باز، تمام سخنان افراد حاضر مورد سنجش قرار گرفته و مفاهیم، ابعاد و ویژگی‌های مدنظر از متن استخراج و تماماً کدگذاری گردید و مجموعاً ۷۸ کد مفهومی از مجموع استدلالهای پشتیبان اصل ۴۳ قانون اساسی احصا گشت.

سپس با استفاده از کدگذاری محوری، مفاهیم مرتبط با یکدیگر در قالب ۱۰ مقوله منسجم جمع آوری و در نهایت با استفاده از کدگذاری انتخابی، ابعاد این فرایند در ۳ محور حاصل گردید. سپس با جمع بندی مطالب در قالب روش اشتراوس و کوربین، مدل مفهومی اصل ۴۳ قانون اساسی ترسیم گردید.

استخراج مدل مفهومی الگوی پیشنهادی حکمرانی اقتصادی جمهوری اسلامی ایران مبتنی بر اصل ۴۳ قانون اساسی

کدگذاری باز

کدگذاری در روش داده‌بنیاد به دو مسیر امکان‌پذیر است. یکی مسیر «خرد» که در آن داده‌ها کلمه به کلمه تحلیل می‌گردند و معانی پیدا شده در واژگان یا گروه‌هایی از واژگان کدگذاری می‌شوند. به این شیوه کدگذاری «کدگذاری تفصیلی» گفته می‌شود که البته هم زمانبر بوده و هم فراوانی کدهای استخراج شده ممکن است موجب ابهام و سردرگمی پژوهشگر گردد از این رو در این پژوهش مسیر

دوم کدگذاری یعنی کدگذاری نکات کلیدی به‌عنوان مبنای تحلیل داده‌ها انتخاب شده‌است. در این شیوه نکات کلیدی - به‌جای تک تک کلمات - شناسایی شده و احصاء مفاهیم از طریق آنها صورت می‌پذیرد پس از ویرایش و تدوین متن مشروح مذاکرات مجلس خبرگان قانون اساسی، اول بر روی این متن مشروح مذاکرات، «کدگذاری باز» صورت گرفت. نکات کلیدی به‌دست آمده از این مصاحبه در جدول زیر به نمایش گذاشته شده‌است.

جدول ۳ - کدگذاری باز مشروح مذاکرات قانون اساسی

شناسه	مفهوم (کدگذاری باز)	استدلال‌های پشتیبان متن مشروح مذاکرات قانون اساسی
R _۱	جلوگیری از انحصار برای فقرزدایی	جلوگیری از انحصار، احتکار و ربا از جمله راهکارهای مؤثر بر فقرزدایی از جامعه در منطق اسلامی (شهید بهشتی)
R _۲	جلوگیری از ربا برای فقرزدایی	
R _۳	جلوگیری از احتکار برای فقرزدایی هدایت جامعه به‌روش اسلامی	
R _۴	ضد کاپیتالیستی	به‌عنوان وجه تمایز قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران با نظام های کاپیتالیستی (که اقتصاد خودشان را به بهای محروم کردن دیگران تأمین کرده‌اند و مستقل هستند) و سوسیالیستی، می‌بایست برای استفاده از مبنای اسلامی، جمله «تأمین آزادی انسان‌ها» استفاده گردد. (گل زاده غفوری)
R _۵	ضد سوسیالیستی	
R _۶	تأمین آزادی انسان‌ها هدایت جامعه به‌روش اسلامی	
R _۷	سلب آزادی مانع شکوفایی	ممکن است اقتصاد در یک جامعه مستقل وابسته یک کشور بیگانه نباشد و در آن فقر و محرومیت نباشد و نیازهای مادی انسان را در جریان رشد تأمین کند ولی همراه شود با سلب آزادی‌های او که به او امکان شکوفایی خاصی نمی‌دهد. (شهید بهشتی)

R۸	نظام اسلامی بدون فقر و محرومیت	برای تأکید بر اینکه نظام اقتصادی اسلامی ما نظامی است که در آن همزمان که فقر و محرومیت نیست و فاصله‌های درآمد نیست، در عین حال کسی آزادانه می‌تواند قدرت خلاقیت و ابتکار خودش را حفظ کند. (شهید بهشتی)
R۹	نظام اسلامی بدون فاصله درآمدی	
R۱۰	آزادی در حفظ خلاقیت و ابتکار آزادی ویژگی نظام اقتصادی اسلامی	
R۱۱	دولت به مثابه پدر برای فرزند	«من حق ولد علی والده أن یعلمه السباحة ورسایه والکتابه و در آخر حدیث... وان یزوجه اذا بلغ» - «دولت هم برای ملت به منزله ی پدر است» و پیشنهاد اضافه شدن جمله «تشکیل خانواده برای همه» (آیت الله منتظری)
R۱۲	ازدواج عامل محرومیت‌زدایی	«یک نفر به پیغمبر (ص) مراجعه می‌کند و شکایت از فقر می‌کند پیغمبر میفرماید: برو ازدواج کن» (دکتر شبیانی)
R۱۳	ازدواج راهکار ریشه کن کردن فقر	«ریشه کن کردن فقر و محرومیت از راه ازدواج» به‌استناد استدلال قرآنی «ان یكونوا فقراء یعنیهم الله من فضله» (شهید بهشتی)
R۱۴	افزایش تقاضای همگانی وسایل کار	اگر واقعاً بخواهیم برای همه افراد وسیله کار فراهم کنیم همه افراد ادعا می‌کنند که برای ما وسیله کار فراهم کنید و سبب می‌شود تمام کارخانه هائی که الان مشغول کار هستند و مؤسساتی که مشغول کار هستند همه افراد اینها اجتماع می‌کنند و جمع می‌شوند و می‌گویند برای ما وسیله کار فراهم کنید و در نتیجه این واحدهای صنعتی دچار انحطاط و اضمحلال می‌شوند» و «امکان ایجاد هرج و مرج به‌خاطر استقلال‌طلبی کارگران» و «مایه دردسر شدن» (سیحانی و اشراقی)
R۱۵	لزوم جلوگیری از ایجاد هرج و مرج ناشی از استقلال‌طلبی	
R۱۶	امکان انحطاط واحدهای صنعتی بزرگ‌مقیاس	
R۱۷	استقلال‌طلبی کارگران	
R۱۸	مغایرت وضع موجود حوزه کار و اشتغال با اسلام	«میفرمائید هم جامعه اسلامی باشد و هم وضع موجود دست نخورد.» وضع موجود حوزه کار و اشتغال را مغایر با قوانین دینی در اسلام دانستند. (شهید بهشتی)
R۱۹	عدم تناسب جامعه اسلامی با حفظ وضع موجود	
R۲۰	پرهیز از دولتی شدن حوزه اشتغال	

R۲۱	ایجاد انگیزه برای گسترش خویش فرمایی	پرهیز از اینکه اقتصاد شکل دولتی پیدا کند و مردم سربار دولت بشوند یعنی همه چیز را از دولت بخواهند، باید آن چنان انگیزه‌ای در مردم به وجود بیاید که تمام چرخ‌های اقتصادی را خودشان به کار بیاورند. (مکارم شیرازی)
R۲۲	برخورداری کارگر از سهم عادلانه از سود	مسئله کارگر و استثمار او مهم در موضوع ابزار نیست، مسئله تقسیم سود به طوری است که او حقیقت را ببرد و کمترین ظلمی به او نشود. حکومت اسلامی می‌تواند بر نرخها نظارت بکند. همانطور که فقیه به عنوان ولایتش می‌تواند بر نرخها نظارت کند و در عهد نامه سالک اشتر هم هست بر نرخ تقسیم سود کارخانه هم بین کارگر و بین تولید کنندگان کارخانه می‌تواند نظارت کند و آن چنان سهمی برای کارگر قرار بدهد که تمام حقیقت گرفته بشود (مکارم شیرازی)
R۲۳	امکان نظارت حکومت بر نرخها	
R۲۴	تکلیف دولت برای نظارت در تقسیم سود بین کارگر و کارفرما	
R۲۵	احقاق کامل حق کارگر از سهم سود عادلانه توسط دولت	
R۲۶	ضد استعماری	این اصل برای مبارزه با استثمار، است سنتها طوری تنظیم شده که با موازین اسلامی هم تطبیق بکند. (موسوی اردبیلی)
R۲۷	منطبق بر موازین اسلامی	
R۲۸	منطبق بر قرآن کریم	این اصل مطابق قرآن است و مطابق سوره ماعون است و همانطور که خداوند میفرماید ((فویل للمصلین الذین هم عن صلوات هم ساهون والذین هم براؤن ویمنعون الماعون))، این اصل کاملاً اسلامی است و ریشه قرآنی دارد (خانم گرجی)
R۲۹	تخصیص پول نفت به صورت سرمایه برای همه مردم	پول نفت مال همه مملکت پس باید وسیله دولت به صورت سرمایه در اختیار همه مردم به صورت ابزار و زمین قرار بگیرد. ما که نمی‌توانیم در اینجا چیزی که به عموم تعلق دارد از عموم بگیریم و بدیم دست یک عده سرمایه‌دار برای اینکه نکند دولت یک سرمایه‌دار بزرگ بشود. اینکه سرمایه‌دار بزرگ هست برای اینکه پول نفت به او می‌رسد. فقط حرفی که ما اینجا می‌زنیم این است که می‌گوئیم این پول نفت را قبل از هر چیزی باید به صورت ابزار در بیاورید و مثل سابق نباشد که بپیرید خرج اسلحه بکنید و خرج دیگر چیزها کنید (بنی صدر)
R۳۰	تبدیل پول نفت به سرمایه در اختیار همه مردم از طریق ابزار و زمین	
R۳۱	عدم تخصیص پول نفت به عده اندکی از ثروتمندان	
R۳۲	عدم هزینه پول نفت در امور متفرقه	
R۳۳	لزوم آموزش فنی نیروی کار توسط دولت	شرایط کار آموزش فنی است و محل سرمایه‌گذاری چه در صنعت و چه در کشاورزی است و این معلوم است که باید بدهند،

R۳۴	آموزش فنی جزو شرایط کار	اما وسائل شامل ابزارها و زمین است. این مطلب روشن است که این مال دولت است میگوئیم آقای دولت تو تا حالا براساس سیاست غلطی عمل می کردی، پول های مملکت را به جای اینکه ابزار و زمین درست بکنی می بردی می خریدی و خرج های دیگر می کردی حالا از این به بعد این ضوابط در اقتصاد است یعنی باید وسائل ایجاد بکنی (بنی صدر)
R۳۵	زمین و ابزار جزو وسائل کار	
R۳۶	لزوم ضابطه مندی تبدیل پول نفت به وسائل کار	
R۳۷	مذمومیت مدیریت دولتی	
R۳۸	وجوب مالکیت بدون مدیریت دولتی	اقتصاد دولتی شدنش از نظر مدیریت خطرناک است و نه از نظر مالکیتی که نخواهد به استاد مالکیت، مدیریت کند (شهید بهشتی)
R۳۹	مطابق بر اسلام	این اصل مطابق اسلام است (همه نمایندگان)
R۴۰	غیر سوسیالیستی	چنین نظام جدیدی که نه سوسیالیسم است نه مارکسیسم است به شکل نهایی و نه کاپیتالیسم و نه هیچ ایسم دیگر، بلکه اسلام است. ما میگوئیم که این نوع جدید این نظام جدید این مبنای جدید، بر مبنای تجربیاتی که در بخشی از جهان انجام شده است مانند تشکیل تعاونی های کشاورزی و صنعتی بر حسب این تجربه ها این اعمال موجب افزایش تولید و موجب اینکه آن آزادی انسان در انتخاب کار بیشتر بشود یک مقدار رویش تجربه شده است، و بعد هم روشن است که یک نظام جدید را نمی شود گفت که تجربه اش را افراد دیگر بکنند و ما تجربه اش را وارد بکنیم به ایران و سرزمین اسلام، ما خود باید شروع کننده این تجربه باشیم. مگر روزی که نظام های دیگر کارشان را شروع نمودند گفتند ببینیم جای دیگر تجربه شده یا نه؟ خوب دست به تجربه می زنند و در میانه عمل و برنامه ریزی ها نواقصش را می بینند و اصلاحاتی می کنند و اینکه ما نوشتیم کیفیتش را قانون معین می کند برای اینکه معین بکند آیا تملیک شخصی خوب است اجاره دادن خوب است مالیات گرفتن خوب است با یک نسبت معین، هر جوری مجلس در آینده به صلاح دید همانطور عمل می کند، مهم این است وقتی که ما میگوئیم پایه، پایه اسلامی است بنابراین از نظر انطباق با اصل اسلامی هیچ جای بحثی نیست، می دانیم که در دنیا یک مقدار موفقیت هم داشته میگوئیم ادامه کار و روشن کردن نقاط تفصیلی کار به عهده تجارب آینده و قوانین آینده باشد،
R۴۱	غیر مارکسیستی	
R۴۲	غیر کاپیتالیستی	
R۴۳	منطبق بر اسلام	
R۴۴	تعاونی عامل افزایش تولید کالا و آزادی انسان	

		چرا؟ چون تمام اشکال مختلف با اسلام سازگار است تملیک خواست بکند مطابق با اسلام است اجاره خواست بکند مطابق با اسلام است، مالیات خواست بگیرد مطابق با اسلام است (شهید بهشتی)
R۴۵	عدم تفاوت ماهوی کار برای سرمایه دار و دولت	کارگر یک وقت در زیر فرمان یک سرمایه‌دار بود و فردا در زیر فرمان دولت خواه رفت و این از نظر ماهیت هیچ فرقی نمی‌کند مگر اینکه (ابزار کار را) تملیک کند (موسوی تبریزی)
R۴۶	تغییر ماهیت کارگر با تملیک ابزار کار	
R۴۷	عدم تبدیل دولت به سرمایه‌دار و کارفرمای بزرگ	هر صورت دولت باید به صورت سرمایه‌دار و کارفرمای بزرگ در نیاید (شهید بهشتی)
R۴۸	بازگو کردن شعار و آرمان مردم توسط ولی فقیه بهترین نوع رهبری	بهترین نوع رهبری در یک جامعه این است که فرد یا گروه آن‌هایی در رأس مخروط جامعه قرار دارند بازتاب دهنده شعار و آرمان خود مردم باشند یعنی همان چیزی که امام‌خمينی در این انقلاب بسیار روی آن تاکید کردند و همان چیزی که رمز پیروزی انقلاب است یعنی رهبر نمی‌آید واقعاً مسیری را نشان بدهد که به ذهن مردم نرسیده باشد و مردم به کلی از آن بیگانه‌اند. اینطور نیست رهبر می‌آید متبلور و مشخص می‌کند همین خواست و راهیابی پراکنده شده در توده را و این بهترین نوع و سازنده‌ترین و نیرومندترین پیوند رهبر و مردم است و چه وقت اینطور می‌شود وقتی که افراد جامعه از نظر گرفتاری‌های اقتصادی فرصتی برای تفکر درباره خود و به خود آمدن و به اوضاع اندیشیدن و چاره اندیشی و راهیابی کردن نداشته‌باشند زیرا تا تک تک مردم به صورت راهیاب و چاره‌جو برنیایند و واقعاً فکرها و اندیشه‌ها و احساساتشان به صورت یک سیل خروشان که می‌خواهد راه باز کند، در نیاید، اصلاً رهبری واقعی سازنده و کارساز به وجود نمی‌آید و هر وقت یک چنین پیوندی بین رهبر و مردم به وجود آمد آن موقع است که حرکت‌ها به آسانی و خوبی و به‌طور خالص به ثمر می‌رسد. من اینطور فکر می‌کنم که این اصل صحیح در جهت امامت اسلامی اصیل تهیه شده است (شهید بهشتی)
R۴۹	لزوم ایجاد شرایط به خود اندیشیدن و به خود آمدن و به اوضاع اندیشیدن و چاره اندیشی و راهیابی کردن تک تک مردم	
R۵۰		
R۵۱	در جهت امامت اسلامی اصیل	

R۵۲	ایجاد انگیزه برای انجام کار	ما باید در افراد، انگیزه ایجاد کنیم تا دنبال شغل بروند، به عبارت دیگر، مجانی نمی‌دهیم، بخورد و بپوشد، لذا مجبور می‌شود به دنبال کار برود (شهید بهشتی)
R۵۳	جبر به انجام کار از طریق محرومیت از استفاده رایگان از خدمات	
R۵۴	در نظر گرفتن واجبات نظامیه برای انجام کار	در فقه اسلامی، بعضی از موارد، که جامعه نیاز دارد، اجبار به کار پیش‌بینی شده‌است؛ مثلاً جامعه به طبابت احتیاج دارد و واجب کفایی است، ولی امر می‌تواند بعضی از متخصصان را به مقدار نیاز، به طبابت مجبور سازد (موسوی جزایری)
R۵۵	انحصار در کارخانه تولیدی عامل بطلان معاملات	معاملات باطل، در کارخانه‌های تولیدی، به صورت انحصار است، در بازار، به صورت احتکار و ربا است و در ادارات، به صورت رشوه (جوادی آملی)
R۵۶	احتکار در بازار عامل بطلان معاملات	
R۵۷	ربا در بازار عامل بطلان معاملات	
R۵۸	رشوه در ادارات عامل بطلان معاملات	
R۵۹	از بین رفتن کنز با همگانی سازی ابزار تولید	همگانی سازی ابزار تولید باعث جلوگیری از کنز و انباشت ثروت خواهد شد (شهید بهشتی)
R۶۰	اثر وضعی نامطلوب اکل مال به باطل	(ولا تأکلوا أموالکم بینکم بالباطل) اکل به باطل معاملات باطل اثری وضعی برای خودش دارد که اثرش بر آن معامله مترتب نیست. (گل زاده غفوری)
R۶۱	جلوگیری از تحقق ربا	جمهوری اسلامی جلو ربا را که معامله حرام یا باطل و یا هر دو است را می‌گیرد. (شهید بهشتی)
R۶۲	انحصار عامل گرانی	منع انحصار برای اینست که انحصار باعث گرانی می‌شود و همچنین احتکار و ربا هم استثمار است و در همین ردیف گران فروشی است یعنی اگر نظارت دولت بر قیمت گذاری نباشد ضرری معادل اینها به مردم می‌خورد زیرا ضرر انحصار و احتکار بیش از عدم رعایت نرخها و قیمت‌ها از طرف دولت، نیست نظر
R۶۳	احتکار و ربا عامل استثمار و گران فروشی	
R۶۴	لزوم نظارت دقیق و دائمی بر قیمت‌ها	

R۶۵	منع انحصار و احتکار	من اینست که نوشته شود نظارت دقیق و دائمی بر قیمت‌ها و منع انحصار و احتکار (خامنه‌ای)
R۶۶	منع معاملات حرام	منع احتکار و معاملات حرام که بحثی ندارد اینها از مسلمات است (ربانی املشی)
R۶۷	لزوم احراز حق و باطل در معاملات	در آیه شریفه «تقابل باطل و تجارة عن تراض» حتی موجب می شود که معاملاتی که عناوین خاص ندارد، می توانیم حق و باطلش را محرز بکنیم و قبلاً هم عبارت این بوده است که باطل، مطلق باطل را می گیرد نه معامله باطل را حتماً لازم است عبارت طوری باشد که مطلق باطل را بگیرد. مثلاً چیزهایی که در قمار به دست می آید باطل است اما معامله باطل نیست چیزهایی که در معاملات متداول نیست و باطل است در اسلام شامل می شود معامله نیست پس حتماً کلمه باطل اینجا باید ذکر بشود (یزدی)
R۶۸	عدم مصرف برخی کالاها در نتیجه ی منع یا عدم تولید آنها	بعضی از کالاها تولید نمی شود بالنتیجه جلوگیری از مصرف هم می شود (شهید بهشتی)
R۶۹	جلوگیری از اسراف از طریق منع واردات اقلام لوکس	راه‌های دیگری هم دارد مثلاً وقتی اتومبیل زیادی وارد مملکت نشد جلو اسراف گرفته می شود (مکارم شیرازی)
R۷۰	تولید نابجا عامل مشکلات اقتصادی	در توزیع یکی از مصیبت‌های بزرگ بشر امروز این است که چون نابجا تولید می می خواهد به مصرف برساند و باید با تبلیغ به مصرف برساند. در آمریکا برای هر یک دلار کالا شش دلار خرج تبلیغات می شود، ما هم بخواهیم چنین اقتصادی در ایران داشته باشیم چنانکه در رژیم سابق هم تا حدودی بود هیچ وقت موفق نمی شویم که نیازهای اساسی مردم را در این اقتصاد تأمین. بکنیم پس اگر در مرحله توزیع تولید اسراف و تبذیر را اجازه بدهیم اقلأ همان قدر که سرمایه خرج تولید می کنیم باید سرمایه‌ای هم خرج به مصرف رساندن آن بکنیم (بنی صدر)
R۷۱	لزوم جلوگیری از اسراف در تولید و توزیع	
R۷۲	محدودسازی تبلیغات بازرگانی جهت جلوگیری از اسراف تولید و توزیع	
R۷۳	جلوگیری از اسراف با فرهنگ سازی و تبلیغ و ارشاد	برخی از اینها را از راه تبلیغ و ارشاد می شود آگاه کرد، اما یک قسمتش نه همان است که آقای مکارم، فرمودند از راه برنامه گذاری و تدابیر قانونی انجام می گیرد و آن همانهایی است که الان عرض کردم. این ضابطه فایده‌اش اینست که ما از این‌بعد روی اقتصاد سالمی میتوانیم حساب بکنیم که آن ضوابط رژیم
R۷۴	جلوگیری از اسراف با ضابطه‌مندی، برنامه ریزی و تدابیر قانونی	

R۷۵	دسترسی به اقتصاد سالم با منع اسراف و تبذیر	سابق ان شاء الله به کار نیاید. اینکه عده‌ای ممکن است عقده روانی داشته باشند خوب پس بفرمایید این آیات و روایات را کنار بگذاریم چون ممکن است سوء استفاده بشود نه آنهایی که مربوط به اشخاص است آنها همان طوری که عرض کردم عملی نیست مگر از طریق، ارشاد امر به معروف و نهی از منکر، اینها همان مواردی بود که عرض کردم یعنی دولت و قوه قانون گذاری از طریق تدابیر قانونی و برنامه گذاریهای صحیح مانع از اسراف و تبذیر می شود (بنی صدر)
R۷۶	جلوگیری از سلطه اقتصادی بیگانه	باید از یکطرف از سلطه اقتصادی جلوگیری کنیم و از طرف دیگر باید تشویق کنیم که سرمایه گذاری و برنامه ریزی در جهت باشد
R۷۷	تشویق سرمایه گذاری در راستای خود کفایی	که خود کفائی کشور را تأمین، بکند یعنی جنبه مثبت قضیه هم باید با آن باشد (نوربخش)
R۷۸	جلوگیری از سلطه اقتصادی بیگانه توسط صنایع برونزا	امروزه سلطه اقتصادی بیشتر توسط وارد کردن دستگاهها یا صنایع برونزا است. کشورهای استعماری صنایعی را به کشورهای جهان سوم تحمیل سی کنند و به اصطلاح لوازم بدکی آن را در پیش خودشان دارند که اصطلاحاً به اینها صنایع برونزا می گویند و این نوع سلطه اقتصادی می. آورد (کیاوش)

کد گذاری محوری و مقوله پردازی

در روش کد گذاری محوری با ایجاد رابطه میان مفاهیم و داده‌ها، مقوله‌های اصلی و فرعی ظاهر می شوند؛ بدین شکل که یک مقوله در محور تحلیل قرار گرفته و کد گذاری مبتنی بر آن انجام می پذیرد. این موضوع دایره پژوهش را تنگ تر نموده و نمونه برداری نظری را جهت می دهد تا تئوری کوتاه تر و دارای قوام بیشتری گردد. در این فرآیند علاوه بر شناسایی مقولات اصلی و فرعی، تمامی مقولات حول یک مقوله تحت عنوان «مقوله محوری» جمع می گردند. مقوله محوری بر اساس میزان تکرار در داده ها، توانایی ایجاد پیوند با تمام مقوله‌های اصلی، سطح انتزاع به گونه‌ای که زمینه تحقق تئوری را فراهم سازد و قدرت توضیح پراکنش داده‌ها در عین تبیین نکات اصلی استخراجی از آنها، انتخاب می شود. به بیان دیگر کد گذاری محوری، فرآیند پیوند مقوله‌ها به زیر مقوله هایشان و پیوند دادن مقوله‌ها در سطح ویژگیها و ابعاد است. در این مرحله مقوله‌ها ویژگیها و ابعاد برآمده از کد گذاری باز تدوین شده و سر جای خود قرار می گیرد تا دانش فزاینده‌ای در مورد روابط ایجاد شود.

به‌طور کلی دو کارویژه مهم مرحله کدگذاری محوری که تجزیه و تحلیل یافته‌های پژوهش حاضر به تفکیک آن عبارتند از:

۱. ایجاد مقولات اصلی با توجه به مقولات فرعی و ایجاد پیوند میان آنها با ایجاد پیوند میان مقوله‌ها و در پی آن میان مفاهیم و داده‌ها مقوله‌های اصلی و فرعی ظاهر می‌شوند. در این کارکرد با توجه به مقولات فرعی هویدا شده در جریان کدگذاری باز، اقدام به برقراری ارتباط میان آنها و ساختن مقولات بزرگ‌تر و انتزاعی‌تر یعنی همان «مقولات اصلی» می‌پردازیم.

۲. ایجاد شبکه ارتباطی میان کل مقولات در قالب چند طبقه (دسته) در این مرحله همه مقولات شکل گرفته را در قالب دسته‌های از پیش تعیین شده و توصیه شده روش داده‌بنیاد دسته بندی می‌نماییم. این دسته‌ها عبارتند از «شرایط علی»، «زمینه یا بافت»، «راهبردها»، «شرایط مداخله‌گر»، «مقوله محوری» و «پیامدها» که تمامی دسته‌های ششگانه مذکور حول «مقوله محوری» به‌عنوان مرکز شبکه ارتباطی مقولات سامان می‌یابند در این باره ارائه یک توضیح ضروری است. بخش‌ها یا ابعاد مذکور به‌عنوان توصیه‌های روش داده‌بنیاد در دسته‌بندی مقولات بوده و بر حسب تشخیص محقق قابل تغییر است.

جدول 4 - کدگذاری محوری و مقوله پردازی مشروح مذاکرات قانون اساسی

مقوله	مفاهیم	شناسه
فقرزدایی	جلوگیری از انحصار برای فقرزدایی، جلوگیری از ربا برای فقرزدایی، جلوگیری از احتکار برای فقرزدایی، نظام اسلامی بدون فقر و محرومیت، ازدواج عامل فقرزدایی، تخصیص پول نفت به‌صورت سرمایه برای همه	R1,R2,R3,R8,R12,R13,R29,R22
انطباق با اصول حکمرانی اسلامی	هدایت جامعه به‌روش اسلامی، آزادی ویژگی نظام اقتصادی اسلامی،	R6, R10, R18, R19, R27, R28, R39, R43, R50,

	<p>مغایرت وضع موجود حوزه کار و اشتغال با اسلام،</p> <p>عدم تناسب جامعه اسلامی با حفظ وضع موجود،</p> <p>منطبق بر موازین اسلامی،</p> <p>منطبق بر قرآن کریم،</p> <p>مطابق بر اسلام،</p> <p>منطبق بر اسلام،</p> <p>در جهت امامت اسلامی اصیل</p>	
ضد اصول غیراسلامی	<p>ضد کاپیتالیستی،</p> <p>ضد سوسیالیستی،</p> <p>ضد استعماری،</p> <p>غیر سوسیالیستی،</p> <p>غیر مارکسیستی،</p> <p>غیر کاپیتالیستی</p>	R4, R5, R26, R40, R41, R42,
تأمین آزادی و آزادگی انسان‌ها	<p>تأمین آزادگی انسان‌ها،</p> <p>سلب آزادی مانع شکوفایی،</p> <p>تعاونی عامل افزایش تولید کالا و آزادگی انسان</p>	R6, R7, R44,
جلوگیری و منع محرمات اقتصادی	<p>جلوگیری از انحصار برای فقرزدایی،</p> <p>جلوگیری از ربا برای فقرزدایی،</p> <p>جلوگیری از احتکار برای فقرزدایی،</p> <p>انحصار در کارخانه تولیدی عامل بطلان معاملات،</p> <p>احتکار در بازار عامل بطلان معاملات،</p>	R1, R2, R3, R55, R56, R57, R58, R59, R60, R61, R62, R63, R64, R65, R66, R67, R68, R69, R70, R71, R72, R73, R74, R75

<p>ربا در بازار عامل بطلان معاملات،</p> <p>رشوه در ادارات عامل بطلان معاملات،</p> <p>از بین رفتن کنز با همگانی سازی ابزار تولید،</p> <p>اثر وضعی نامطلوب اکل مال به باطل،</p> <p>جلوگیری از تحقق ربا،</p> <p>انحصار عامل گرانی،</p> <p>احتکار و ربا عامل استثمار و گران‌فروشی،</p> <p>لزوم نظارت دقیق و دائمی بر قیمت‌ها،</p> <p>منع انحصار و احتکار،</p> <p>منع معاملات حرام،</p> <p>لزوم احراز حق و باطل در معاملات،</p> <p>عدم مصرف برخی کالاها در نتیجه‌ی منع یا عدم تولید آنها،</p> <p>جلوگیری از اسراف از طریق منع واردات اقلام لوکس،</p> <p>تولید نابجا عامل مشکلات اقتصادی،</p> <p>لزوم جلوگیری از اسراف در تولید و توزیع،</p> <p>محدودسازی تبلیغات بازرگانی جهت جلوگیری از اسراف تولید و توزیع،</p> <p>جلوگیری از اسراف با فرهنگ‌سازی و تبلیغ و ارشاد،</p> <p>جلوگیری از اسراف با ضابطه‌مندی، برنامه ریزی و تدابیر قانونی،</p> <p>دسترسی به اقتصاد سالم با منع اسراف و تبذیر،</p>	
--	--

<p>خودکفایی و استقلال اقتصادی</p>	<p>جلوگیری از سلطه اقتصادی بیگانه، تشویق سرمایه گذاری در راستای خودکفایی، جلوگیری از سلطه اقتصادی بیگانه توسط صنایع برونزا</p>	<p>R76, R77, R78,</p>
<p>توزیع همگانی و عادلانه فرصت‌ها و منابع</p>	<p>جلوگیری از انحصار برای فقرزدایی، افزایش تقاضای همگانی وسایل کار، ایجاد انگیزه برای گسترش خویش فرمایی، برخورداری کارگر از سهم عادلانه از سود، امکان نظارت حکومت بر نرخ‌ها، احقاق کامل حق کارگر از سهم سود عادلانه توسط دولت، تخصیص پول نفت به صورت سرمایه برای همه مردم، تبدیل پول نفت به سرمایه در اختیار همه مردم از طریق ابزار و زمین، عدم تخصیص پول نفت به عده اندکی از ثروتمندان، انحصار در کارخانه تولیدی عامل بطلان معاملات، از بین رفتن کنز با همگانی سازی ابزار تولید</p>	<p>R1, R14, R21, R22, R23, R25, R29, R30, R31, R55, R59,</p>
<p>جلوگیری از دولتی شدن اقتصاد</p>	<p>افزایش تقاضای همگانی وسایل کار، پرهیز از دولتی شدن حوزه اشتغال، عدم تخصیص پول نفت به عده اندکی از ثروتمندان،</p>	<p>R14, R20, R31, R32, R36, R37, R38, R47,</p>

	<p>عدم هزینه پول نفت در امور متفرقه، لزوم آموزش فنی نیروی کار توسط دولت، آموزش فنی جزو شرایط کار، زمین و ابزار جزو وسائل کار، لزوم ضابطه‌مندی تبدیل پول نفت به وسائل کار، مذبومیت مدیریت دولتی، وجوب مالکیت بدون مدیریت دولتی، عدم تبدیل دولت به سرمایه‌دار و کارفرمای بزرگ</p>	
<p>پیشگیری از انحصار، تمرکز و تداول ثروت توسط گروهی خاص</p>	<p>جلوگیری از انحصار برای فقرزدایی، برخورداری کارگر از سهم عادلانه از سود، امکان نظارت حکومت بر نرخ‌ها، تکلیف دولت برای نظارت در تقسیم سود بین کارگر و کارفرما، احقاق کامل حق کارگر از سهم سود عادلانه توسط دولت، عدم تخصیص پول نفت به عده اندکی از ثروتمندان، تغییر ماهیت کارگر با تملیک ابزار کار، انحصار در کارخانه تولیدی عامل بطلان معاملات، از بین رفتن کنز با همگانی سازی ابزار تولید، لزوم نظارت دقیق و دائمی بر قیمت‌ها، منع انحصار و احتکار</p>	<p>R1, R22, R23, R24, R25, R31, R46, R55, R59, R62, R64, R65</p>

<p>دستیابی به اقتصاد سالم، پاک و الگو</p>	<p>نظام اسلامی بدون فقر و محرومیت، نظام اسلامی بدون فاصله در آمدی، ایجاد انگیزه برای گسترش خویش فرمایی، تعاونی عامل افزایش تولید کالا و آزادگی انسان، بازگو کردن شعار و آرمان مردم توسط ولی فقیه بهترین نوع رهبری، لزوم ایجاد شرایط به خود اندیشیدن و به خود آمدن و به اوضاع اندیشیدن و چاره اندیشی و راهیابی کردن تک تک مردم، عدم مصرف برخی کالاها در نتیجهی منع یا عدم تولید آنها، جلوگیری از اسراف از طریق منع واردات اقلام لوکس، تولید نابجا عامل مشکلات اقتصادی، لزوم جلوگیری از اسراف در تولید و توزیع، محدودسازی تبلیغات بازرگانی جهت جلوگیری از اسراف تولید و توزیع، دسترسی به اقتصاد سالم با منع اسراف و تبذیر</p>	<p>R8, R9, R21, R44, R48, R49, R68, R69, R70, R71, R72, R75</p>
---	---	---

کد گذاری انتخابی

کد گذاری انتخابی فرآیند یکپارچه سازی و بهبود مقوله هاست به گونه‌ای که نتایج پژوهش شکل تئوری به خود گیرد. استراوس و کوربین در این رابطه می‌گویند (Strauss & Corbin, 1998, p. ۸۵): «در کد گذاری باز تحلیل گر به پدید آوردن مقوله‌ها و ویژگی‌های آنها می‌پردازد و سپس می‌کوشد تا مشخص کند که چگونه مقوله‌ها در طول بعدهای تعیین شده تغییر می‌کنند. در کد گذاری محوری مقوله‌ها به‌طور نظام‌مند بهبود یافته و با زیر مقوله‌ها پیوند داده می‌شوند. کد گذاری انتخابی، فرآیند یکپارچه سازی و بهبود مقوله‌ها است.»

ذکر این نکته لازم است که اگرچه ترتیب نتایج این سه نوع کدگذاری در پی یکدیگر می‌آید، بدین گونه که ابتدا، مفاهیم سپس مقوله‌ها و در نهایت قضیه‌ها تئوری را می‌سازند؛ اما پژوهشگر تا رسیدن به تئوری مسیر مشابهی را طی نمی‌کند به دیگر، سخن در فرآیند تحقیق لزوماً کدگذاری باز، محوری و انتخابی به دنبال یکدیگر نمی‌آیند بلکه به گونه‌ای تحلیلی خروجی هر یک ورودی دیگر است».

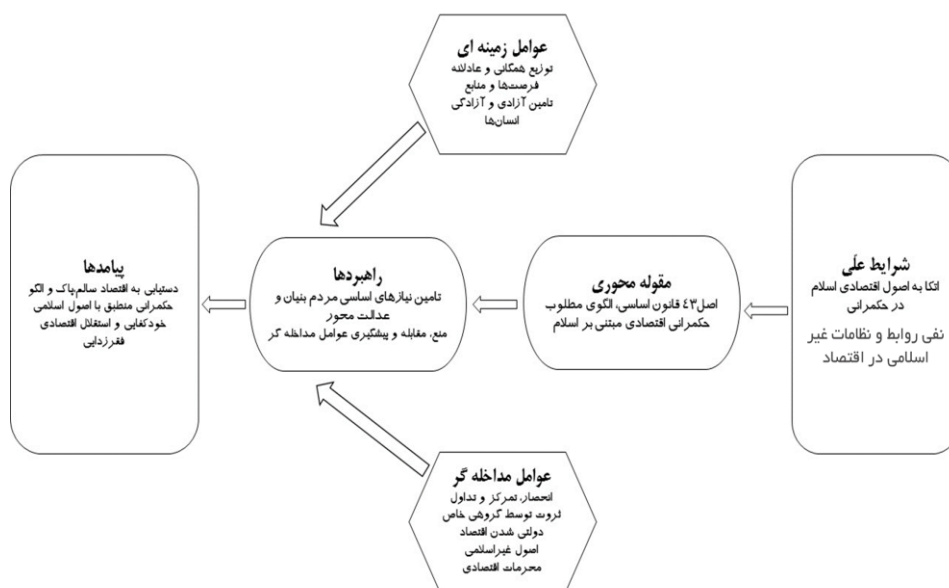
جدول ۵ - کدگذاری انتخابی مشروح مذاکرات قانون اساسی

مقوله‌ها	نوع مقوله	متغیر وابسته (موضوع)
فقرزدایی	پیامد	الگوی مطلوب حکمرانی اقتصادی مبتنی بر آموزه های مکتب اسلام
دستیابی به اقتصاد سالم، پاک و الگو	پیامد	
حکمرانی منطبق بر اصول اسلامی	پیامد	
خودکفایی و استقلال اقتصادی	پیامد	
توزیع همگانی و عادلانه فرصت‌ها و منابع	عوامل زمینه ای	
تأمین آزادی و آزادی انسان‌ها	عوامل زمینه ای	
نفی روابط و نظامات غیراسلامی در اقتصاد	شرایط علی	
اتکا به اصول اقتصادی اسلام در حکمرانی	شرایط علی	
دولتی شدن اقتصاد	عوامل مداخله گر	
انحصار، تمرکز و تداول ثروت توسط گروهی خاص	عوامل مداخله گر	
محرمات اقتصادی	عوامل مداخله گر	

	راهبرد	منع، مقابله و پیشگیری از عوامل مداخله گر
	راهبرد	تامین نیازهای اساسی مردم بنیان و عدالت محور

نتیجه گیری و ارائه مدل مفهومی

و اما نتایج مربوط به کارکرد دوم مرحله «کدگذاری محوری» یا همان «پارادایم کدگذاری محوری» که در آن ۱۰ مقوله ظهور یافته در جریان تحقیق، در قالب دسته‌ها یا طبقه‌های تعریف شده و توصیه شده روش داده‌بنیاد، حول یک مقوله «محوری» سامان می‌یابند. این دسته‌ها عبارتند از شرایط «علی»، «مقوله محوری» «راهبردهای کنش و کنش متقابل»، «شرایط مداخله گر»، «شرایط زمینه‌ای» و «پیامدها» پارادایم کدگذاری محوری که در شکل زیر ارائه می‌گردد.

شکل ۲- مدل مفهومی الگوی حکمرانی اصل ۴۳ قانون اساسی با روش کدگذاری انتخابی

جمع بندی و نتیجه گیری

هدف این پژوهش، استخراج مدل مفهومی الگوی پیشنهادی حکمرانی اقتصادی جمهوری اسلامی ایران مبتنی بر اصل ۴۳ قانون اساسی بوده است. بر همین اساس مقوله محوری در این مدل، الگوی مطلوب حکمرانی اقتصادی مبتنی بر اسلام می باشد که پیامد آن را می توان «دستیابی به اقتصاد سالم، پاک و الگو»، «حکمرانی منطبق با اصول اسلامی»، «خودکفایی و استقلال اقتصادی» و «فقرزدایی» در اقتصاد کشور دانست. از این رو عوامل پیرامونی مقوله محوری که باعث تقویت یا تضعیف حرکت به سمت رسیدن به پیامدها و اهداف مدنظر می شود، در این مدل مورد بررسی قرار گرفته است.

از جمله شرایط علی رسیدن به الگوی مطلوب حکمرانی اقتصادی مبتنی بر اسلام، می توان به «اتکا به اصول اقتصادی اسلام در حکمرانی» و «نفی روابط و نظامات غیر اسلامی در اقتصاد» اشاره نمود.

در این میان، «تامین آزادی و آزادی انسان ها» و «توزیع همگانی و عادلانه فرصت ها و منابع» برای همه مردم، از عوامل زمینه ای برای رسیدن به این الگوی حکمرانی مطلوب اقتصادی هستند و در برابر آن عوامل مداخله گری مثل «انحصار»، «تمرکز و تداول ثروت در دست افراد و گروه های خاص»، «دولتی شدن اقتصاد»، «استفاده از اصول غیراسلامی» و «محرمانت اقتصادی» قرار دارند که مانع تحقق این الگوی حکمرانی شده و سد راه دسترسی به آن می گردند.

با این حال راهبرد رسیدن از مقوله محوری به پیامدها و اهداف مدنظر آن، «تامین نیازهای اساسی مردم بنیان و عدالت محور» و «منع، مقابله و پیشگیری از عوامل مداخله گر» می باشد.

به این ترتیب برای رسیدن به الگوی حکمرانی اقتصادی مطلوب مبتنی بر دین مبین اسلام به عنوان کلان ایده استراتژیک انقلاب اسلامی جهت مدیریت جمهوری اسلامی ایران و نیز معرفی الگو به سایر کشورهای جهان، مدل مفهومی به دست آمده از این پژوهش را می توان به عنوان نقشه هوایی از مسیر پیشنهادی خبرگان قانون اساسی که با رای مردم برگزیده و محصول کار آنان نیز با آرای ۹۹٫۵ درصدی مردم مورد تایید قرار گرفته است، ارائه نمود.

این مدل از جهت دیگری هم اهمیت می یابد آن هم اینکه میتواند برای طراحی شاخص های ارزیابی حکمرانی اقتصادی جمهوری اسلامی توسط پژوهشگران و متخصصین اقتصادی از منظر ایده ها و الگوهای وعده داده شده، مفید واقع گردد.

یکی از بسترهای اصلی ظهور و بروز مکاتب اقتصادی کاربردی در کشورهای جهان که قابل سنجش و ارزیابی میدانی است، قانون اساسی کشورها می‌باشد. از این رو با بررسی قانون اساسی کشورهای مختلف جهان، مطالعه تطبیقی کوتاهی در این پژوهش با بند اول اصل ۴۳ قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران احصا و تدوین گردیده است.

جدول 6 وجوه تامین نیازهای اساسی در قانون اساسی کشورهای مختلف

نام کشور	اقدام قانون اساسی
اسپانیا	آموزش ابتدایی اجباری و رایگان حق برخورداری از مسکن مناسب
روسیه	حق داشتن خانه حق برخورداری از حمایت بهداشتی و مراقبتهای پزشکی حق آموزش و دسترسی عمومی و آموزش رایگان پیشدبستانی، متوسطه و متوسطه حرفه‌ای در مؤسسات آموزشی دولتی و شهری
چین	آموزش ابتدایی اجباری همگانی توسعه مراقبتهای پزشکی و بهداشتی توسط دولت برای حفاظت از سلامت مردم حمایت از ازدواج، خانواده، مادر و فرزندان توسط دولت
آلمان	حمایت از ازدواج، خانواده، مادر و فرزندان توسط دولت کل سیستم مدرسه تحت نظارت دولت
اتحادیه اروپا	هر کس حق دارد در تمام طول زندگی خود از آموزش و پرورش خوب برخوردار شود هر کس حق دسترسی به موقع به مراقبتهای بهداشتی معرون به صرفه پیشگیرانه و درمانی با کیفیت خوب را دارد افراد دارای معلولیت حق برخورداری از حمایت درآمدی را دارند که زندگی شرافتمندانه را تضمین میکند دسترسی به مسکن اجتماعی یا کم‌کامی مسکن با کیفیت خوب برای نیازمندان باید فراهم شود
شورای نوردیک	سوئد- پرداخت کمک معیشتی مبتنی بر هنجار ملی برای امور مسکن، آموزش، بهداشت و... دانمارک- خدمات درمانی رایگان، تحصیل رایگان، حق دریافت کمک هزینه مسکن

جدول ۶ نشان می‌دهد که در قوانین اساسی کشورهای مختلف با هر دو الگوی لیبرالیستی و سوسیالیستی، وجوه اشتراکی در نقش دولت در تامین نیازهای اساسی مردم آن کشور وجود دارد اما این بدین معنا نیست که صرف وجود موارد مشترک، لزوماً به معنی یکسان بودن پیامدهای اجرای آن سیاست در تمام کشورها با مشی حکمرانی متفاوت باشد.

وجه تمایز این الگوی حکمرانی از الگوی سرمایه داری و سوسیالیستی ابتدا از آن جهت است که بر پایه قواعد دینی اسلامی اعم از قواعد فقهی مثل «اعانه بر بر»، «وجوب حفظ نظام اسلامی»، «نفی سیل»، «اصل عزت»، «اصل امر به معروف» و استنادات فراوان دینی مثل خطبه ۳۴ و ۱۰۵ و نامه های ۵۳ و ۶۷ نهج البلاغه درباره لزوم تامین نیازهای اساسی مردم و دیگر منابع دینی اشاره نمود. همچنین در الگوی قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران تفاوت ویژه در اهداف، مسیر و روش برای تامین نیازهای اساسی مردم وجود دارد که آن را از سایر الگوها متمایز می‌سازد و تاکید ویژه اعضای مجلس خبرگان قانون

اساسی بر ضد لیبرالیستی و ضد سوسیالیستی و کمونیستی بودن اصول اقتصادی قانون اساسی بر این امر صحه می گذارد.

منابع

- بهشتی، سید محمد ۱۳۷۸ اقتصاد اسلامی ۱ ج. تهران ایران: دفتر نشر فرهنگ اسلامی.
- بهشتی، سید محمد ۱۳۷۸ مبانی نظری قانون اساسی ۱ ج. تهران ایران: بقعه.
- پاسبانی صومعه، ابوالفضل (۱۳۹۰) اقتصاد قانون اساسی و انصاف پژوهش سیاست نظری (پژوهش علوم سیاسی)، جدید(۱۰)، ۶۳-۸۶.
- پایگاه اطلاع رسانی دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت الله العظمی سیدعلی خامنه ای (مدظله العالی)
- پپله فروش، میثم. «الگوی توسعه اقتصادی قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران»، ۱۳۹۴، مجلس و راهبرد تابستان ۱۳۹۴ - شماره ۸۲، ۵ - ۳۳.
- دارایی، علی، مشهدی، علی، و قارلقی، صدیقه (۱۴۰۰) مفهوم قانون اساسی در اندیشه خبرگان قانون اساسی ایران مطالعات حقوق عمومی (حقوق)، ۵۱(۳)، ۱۲۶۷-۱۲۸۷.
- داوودآبادی، محسن، و بهرامی، حسین (۱۳۹۹). بایسته های حکومت اسلامی در سیاست گذاری حوزه آموزش علوم تربیتی از دیدگاه اسلام، ۸(۱۴)، ۲۴۳-۲۵۷.
- رضایی، مجید. (۱۳۸۳). جایگاه نهاد دولت در عرصه اقتصاد. اقتصاد اسلامی، ۴(۱۴)، ۳۷-۶۲.
- زارعی، نرگس، ۱۳۹۳، راهکارهای تشویقی و تکلیفی تأمین اجتماعی در اسلام (با رویکردی بر حقوق تأمین اجتماعی زنان در اسلام)، کنگره بین المللی فرهنگ و اندیشه دینی، قم
- سبحانی، حسن، رضوی، سید محمد (۱۳۸۳) استخراج اصول حاکم بر ایده عدالت در آرا امام خمینی. مجله تحقیقات اقتصادی، ۳۹(۲) -.
- صادقی، سید عباس (۱۳۹۲) حقوق متقابل دولت و شهروندان از دیدگاه امام خمینی. حوزه ۳۰(۱۷۰)، ۱۶۰-۱۱۲.
- صورت مشروح مذاکرات مجلس بررسی نهایی قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۶۸، مجلس شورای اسلامی، روابط عمومی
- فراهانی فرد، سعید، و کشاورز، محسن (۱۳۹۳) بررسی تجربی تحقق اهداف نظام اقتصادی اسلام در اقتصاد ایران پس از انقلاب اسلامی مطالعات اقتصاد اسلامی، ۷(۱۳) (پیاپی ۱۳)، ۷-۳۰.
- کدخدواندی، عباسعلی، و آقایی طوق، مسلم (۱۳۹۰) بررسی مبانی و ابزارهای «اقتصاد قانون اساسی» و کاربرد آن در مهندسی قانون اساسی حقوق تطبیقی (نامه مفید)، ۷(۱۷) ۲(۸۸)، ۶۳-۸۲.
- لشکری، محمد، و بافنده ایمان دوست، صادق. (۱۳۹۰). نقش دولت اسلامی در توسعه اقتصادی. مطالعات اقتصاد اسلامی، ۳(۲)، ۱۴۰-۱۲۵.

مظفری نیا، مهدی، منوچهری، عباس، و غفاری، مسعود (۱۳۹۶) اندیشه شناسی سیاسی الگوی نیازهای اساسی پژوهش سیاست نظری (پژوهش علوم سیاسی)، جدید(۲۲)، ۱۵۳-۱۸۳.

نادران، الیاس، آقا نظری، حسن، و حسینی، سیدرضا (۱۳۹۱). الگوی تأمین اجتماعی صدر اسلام و دلالت‌های آن برای الگوهای نوین. معرفت اقتصاد اسلامی، ۳(۲ (پیاپی ۶))، ۵-۲۸.

نوری همدانی، حسین. ۱۳۶۳-۱۳۶۵. اقتصاد اسلامی. ج ۲.

هانت، دایانا، (۱۳۸۶). "نظریه های اقتصادی توسعه، نقدی بر پارادایمهای رقیب"، ترجمه دکتر غلامرضا آزاد، نشر نی، چاپ دوم

یوسفی، احمدعلی (۱۳۸۵) ابهام در اهداف نظام اقتصادی اسلام و ساماندهی آن. اقتصاد اسلامی، ۶(۲۳)، ۱۰۱-۱۲۶

یوسفی، احمدعلی. (۱۳۸۹). اهداف اقتصاد تعاونی، رابطه آن با اهداف نظام اقتصادی اسلام و قانون جمهوری اسلامی ایران. اقتصاد اسلامی، ۱۰(۴۰)، ۱۱۷-۱۴۴.

